

Keyifli Okumalar Dileriz

Binlerce kategoride milyonlarca PDF e-kitap, ders kitapları, dergiler ve romanlara platformumuz üzerinden ücretsiz ulaşabilirsiniz.

RESMİ WEB SİTEMİZ

<https://rantey.org>

Yedek ve Duyuru Kanallarımız

Sitemize erişim engeli gelmesi veya adres değişikliği durumunda aşağıdaki kanallardan güncel giriş adresine erişebilirsiniz:

- Telegram: <https://t.me/birkitapbir>
- WhatsApp Kanalımız : <https://whatsapp.com/channel/0029VbDHv8uE50Us4lvMoc0Y>

DEDEMOĞLU

Yunus KOÇAK

ÖZET

Bu yazıda, kaynaklarda hayatı hakkında yeterince bilgi bulunmayan Dedemoğlu (Şah Abbas-ı Salis)'nun hayatı, tarihi ve edebi kişiliği ile ilgili, sözlü kaynaklardan yararlanılarak bilgi verilmiştir

ABSTRACT

In this article, the people are informed about Dedemoğlu, whose life has not been mentioned enough in the sources before, supplying information from the sources related to his historic and literary personality.

Dedemoğlu 18. yüzyılda yaşamış önemli halk ozanlarımız arasında yer almaktadır. Şiirleri hâlen ağızdan ağza söylene geldiği gibi bunlardan bir kısmı değişik yazarlarımız tarafından toparlanarak yayımlanmıştır. Ancak Dedemoğlu'nun hayatı ile ilgili olarak elimizde fazla bilgi bulunmamaktadır. Bu yazımızda, İç Anadolu Bölgesinde uzun kış gecelerinde gerek cem törenlerinde gerekse sohbetlerde hakkında sözlü bir tarih gibi ağızdan ağza anlatılan bilgilerden yararlanarak şairimizin ilginç yaşamını kaleme almayı düşündük. Çünkü, Saadettin Nüzhet Ergun, İsmail Özmen, Cahit Öztelli, Turgut Koca ve daha bir çok yazarın hayatı hakkında bilgi bulunmadığını söyledikleri Dedemoğlu'nun halk arasındaki sözlü gelenekte yaşayan bilgilerin kayda geçirilmesi gerekmektedir.

Dedemoğlu ile ilgili olarak ilk çalışmayı eğitimci yazar Ziya Gürel yapmıştır. Ziya Gürel, Dedemoğlu ile ilgili olarak 1948 yılında Ülkü Halk Evleri Dergisi'nin 21. ve 22. sayılarında bu konuda bir yazı yazmış; 1955 yılında ise halk bilimci ve derlemeci Cahit Öztelli Türk Folklor Araştırmaları Dergisi'nde bu yazılara atfen Dedemoğlu hakkında bazı bilgiler vermiştir (Öztelli, 1955, 73). Yine Abdülbaki Gölpınarlı (Gölpınarlı, 1963) ve İlhan Başgöz de Dedemoğlu ile ilgili olarak çok sınırlı, eksik ve yanlış bilgiler vermektedirler (Başgöz, 1968). Sevengil de bir çalışmasında onun Gaziantepli bir şair olduğunu söylemektedir. Araştırmacı yazar Atilla Özkırmıllı ise Alevilik-Bektaşlık ve Edebiyatı isimli çalışmasında Dedemoğlu'dan söz ederken Cahit Öztelli'den yararlanarak şu bilgiyi vermektedir:

“Yaşamı üzerinde bilgi yok. Şiirlerinden Alevi olduğu, Orta Anadolu'da yaşadığı anlaşılıyor. Öztelli yine şiirlerine dayanarak Safeviler yararına birtakım eylemlerde bulunduğunu, tutuklanıp cezalandırıldığını ve idam edilmiş olabileceğini öne sürüyorsa(Bektaşî Gülleri, s. 356) da somut bir örnek gösterememektedir. İran'a bağlılık, birçok Alevî-Bektaşî şairinde görülen ortak bir tutumdur. Hele Dedemoğlu'nun Şeyh Bedrettin'in görüşlerini benimsediği kabullenilir, Şîî- Batınî inançları benimseyenlerin baskıya uğradığı göz önünde tutulursa, şiirlerinde karşılaşılan zulme uğramak, kurtuluşu on iki imam soyundan, Ali'ye inananlardan beklemek temalarının doğal sayılması gerekir. Şiirlerinden öğrendiğimize göre Dedemoğlu Beydili Türkmenlerindendir. Beydili boyunun bütün obalarıyla 1690 yılında Rakka'ya iskan edilişi olayını yaşamıştır.” (Özkırmıllı, 1985:202).

Görüldüğü gibi yazar bilgi ve belge eksikliği nedeniyle haklı olarak yalnızca şiirlerinden hareketle bir yorum yapma çabasındadır. Bu da bazı yanlış değerlendirmelere neden olmaktadır. Bu yazıda kullanacağımız belgeler ve hiçbir yerde yayımlanmamış olan şiirlerinden bir kısmı onun tarihsel kişiliği ile ilgili olarak önemli bilgilerin ortaya çıkmasını sağlayacaktır.

Dedemoğlu'nun asıl adı Şah Abbas-ı Salis (Üçüncü Abbas)'tır. İran Şahı Süleyman Şah'ın büyük oğlu olan Abbas, kardeşiyle arasında çıkan taht kavgasında yenilerek Osmanlı Padişahına sığınmıştır. Safevi hanedanının son temsilcilerindendir. İslâm Ansiklopedisi'nin Safeviler maddesini yazan Tahsin Yazıcı'nın oluşturduğu soy şeceresinde Şah Süleyman'ın oğulları arasında Abbas isimli birine yer verilmemiştir (Yazıcı, C.10, 2001:58). Ancak Dr. Veliyyullah Şadan'ın Fransızca'dan çevirdiği *Historie de la Dernie Revolution de Perse* isimli kitabın (Paris 1728) 32. sayfasında şu bilgilere yer verilmiştir:

“Şah Süleyman'ın kendisinden sonra saltanatı teslim almaya lâyük iki oğlu vardı. Bunlardan biri büyük oğlu Mirza Abbas, diğeri küçük oğlu Mirza Hüseyin. Süleyman halefini kendi tayin etmemiş, bu işi devlet erkanına bırakmıştır. Devlet erkânı da kendi menfaatleri için Mirza Hüseyin'i bu makama seçmişlerdi. Sultan Hüseyin taht makamına oturduktan sonra, devlet erkânı ondan kardeşi Mirza Abbas'ın kör edilebilmesi için izin ister, ancak o bu isteği kabul etmez.” (Şadan, 1364:32). Bu bilgiler, sözlü tarih bilgileri ve Raşid Tarihi'nin verdiği geniş bilgi Mirza Abbas'ın belki önemsiz görülerek göz ardı edilmiş olan dramatik yaşamını bizlere göstermektedir.

Raşit Tarihi'nde bu olayın Hicri 1127 (1715) tarihinde geçtiği kayıtlıdır. Tarihî kayıtlar Şah Hüseyin'in tahta çıkma tarihinin 1694 olduğunu gösterdiğine göre Mirza Abbas'ın Osmanlı topraklarına geçmeden önceki yaşamı ile ilgili olarak elimizde yeterince bilgi bulunmamaktadır. Osmanlı topraklarına geçişi III. Ahmet döneminde yani 18. yüzyılın başlarında gerçekleşmiş olmaktadır. Devlet, Şah Abbas'ı iki yüz kuruş aylıkla Midilli adasına göndermiş ve durumu belli oluncaya kadar burada kalmasını istemiştir. Ancak Şah Abbas burada kalmamış Limni Adası'ndan kaçarak Çorum bölgesine gelmiş ve çevresine toplanan bir çok insan üzerinde etkili olmuştur.

İç Anadolu bölgesinin tanınmış inanç önderlerinden olan Hasan Dede Dergâhı'nda Dergâhı ziyaret eden aşıkların isim listesi bulunmaktadır. Bu listede Üçüncü Abbas'ın Dergâhı ziyaret ettiği ve bir süre kaldığına dair bilgiler bulunmaktadır. Bize anlatıldığına göre Dedemoğlu mahlâsı ile şiirler yazan Üçüncü Abbas çok etkili konuşabilen kültürü ile çevresindekileri kendisine hayran bırakabilen bir kimsedir. Hasan Dede Dergâhı'nda bir süre kaldıktan sonra, dönemin postnişinine ailesini, geçmişine ve kendisine yapılan haksızlıkları anlatmış ve Dergâhın desteğini istemiştir. Eğer kendisine yardım edilir, asker verilirse mutlaka kardeşini yenebileceğini, galip geldiği takdirde ise Dergâha büyük maddî yardımda bulunacağını söylemiş, ancak gerekli desteği alamadığı gibi Dergâhta kalmasına da izin verilmemiştir. Bu durum Dergâhta tutulan tutanaklarda kayıtlı ve bizim özel kütüphanemizde mevcuttur. Henüz belgelenememekle birlikte etrafına topladığı bir grup askerle tekrar İran'a giderek kardeşine karşı savaşmış, ancak yenilerek ikinci kere Osmanlı topraklarına geçmiş olmalıdır.

Bugün Yozgat civarını kapsayan, dönemin Bozok Sancağı Türkmenleri arasında tekrar etkisini artırmış, Çorum'un Sungurlu ilçesine yerleşmiştir. Bu konuda Ziya Gürel bize şu bilgiyi vermektedir:

“Araştırmalarımızı yaptığımız Çorum ili içinde, onun, Sungurlu İlçesi'nin Araf köyünde ve oradan göç edenlerce kurulmuş bir çiftlik köyünde lâkapları “ Dedemoğlu” olan bir aileden olduğu

kanısı vardı. Alaca (Hüseyinova) ilçesinin Oyacı köyünden olduğunu da söyleyenler bulunuyordu. Fakat; hiç kimse onun Çorum ili sınırlarının dışında bir yerden olduğunu sanmıyordu. Biz de Onun Çorum İlinin Sungurlu İlçesinin Araf köyünden olduğunu sanmaktayız.” (Gürel, 1980:40).

Bu konuda ayrıntılı bir başka bilgiye ise eski CHP Çorum Senatörü, değerli araştırmacı ve yazar Abdullah Ercan da yukarıda anlattıklarımıza ek geniş bilgi vermektedir. Abbas’ın İran’da kardeşine karşı verdiği savaş, kayıtlarda bulunmamakla birlikte Osmanlı Devleti’ne karşı asker topladığına dair geniş bilgi bulunmaktadır:

“Abbas kaçarak Bozok Sancağına bağlı olan Çorum’a gelir. Çorum köylerinden topladığı binlerce kişilik bir güce dayanarak İran Şahı Abbas-ı Salis unvanıyla şahlığını ilân eder. Her tarafa özellikle Sancak içindeki beylere mektuplar gönderir (Bunlardan Alaca Beyi Mamalı Ömer Bey’e gönderdiği mektup Çorum İl Halk Kütüphanesinde 315/2244 sayı ile kayıtlı olan bir el yazması mecmuanın içindedir.). Sancak içindeki kimi beyleri ve ileri gelenleri ayaklandırır. Sungurlu Bey’i Sungur Bey Abbas’ı destekler. Türkmen beylerinden birini Çorum’a paşa yapmak isteyen Abbas, Alaca Beyi Mamalıoğlu Ömer Bey’i paşa rütbesiyle seraskerliğe getirir. Mecitözü ve yöresi ele geçirilir. Kadı ve kimi ileri gelen memurlar öldürülür. Sonunda üstüne gönderilen Osmanlı güçleri ile Sarım Bey köyü yakınlarındaki Hatap Boğazı’nda yaptığı savaşta yenilir (Çarpışmadan önce Osmanlı kuvvetlerinin başı olan Hoş Hüseyin Paşa’nın öldürülmüş olduğu halk arasında halen anlatılmaktadır.). Savaşta yenilen Dedemoğlu’nun başı kesilir ve yandaşlarının cezası orada verilir (Ercan, 1998:84). Mamalı Beyi Ömer Bey’de hicri 1136’da (M. 1723) bir fermanla idam edilir. Aşağıda tam metnin vereceğimiz belgenin Çorum İl Halk Kütüphanesinde belirtilen kayıt numaralarına baktık. Ancak bu numarada böyle bir yazma metin bulamadık. Çorum İl Halk kütüphanesinde bulunan yazmaların Kültür Bakanlığı tarafından çıkarılan envanter kayıtları yenilendiği için başka bir numara ile kaydedilmiş olması güçlü bir olasılık olarak karşımıza çıkmaktadır. Araştırmalarımız sürmektedir. Bulduğumuz zaman belgenin orijinalini de yayımlayacağız.

Hem Ziya Gürel’in hem de Abdullah Ercan’ın sözünü ettikleri Dedemoğlu’nun Mamalıoğlu Ömer Bey’e yazdığı mektup çok önemli olduğu için buraya alıyoruz:

“(.....)ola ki ahker-i nasın taraf ve ahvalinden sual buyurursunuz. Hazret-i Seyyidi’l enbiya Muhammed Mustafa ve Emirü’l-Müminin Aliyyü’l Murtaza’ nın ednadan edna kelbi arş-nişin-i Şaha-yı Abbas-ı Salis ibni melaik sipahi Sultan Süleyman bin Cennet mekan Şah Abbas-ı sani ibni kudsi aşıyan Şah Safi enar Allahü bürhanehüm ve kuddise sırre hu azizim bizim ahvalimizi canişini-i mülk-skender şevketlu padişahımdan sual buyur An ki bu kadar eyyamda havfinden naşi beher mah yedi yüz kuruş maişet tayin edüp gah Midilli gah İlmiye ceziresinde ikamet buyurmuştu. İmdi vade tamam olup ceddım Şah-ı Merdan Ali o girdaptan sahil-i necata vasil eyledi her ne kargah-ı bu kalemun nakş eylemiş ise olması emri mukarrerdür. Benim azizim Aga-yı muhterem halen bir kaç ahbar-ı na-şayeste sizin gibi sahibi akl- ü ferasetten baiddür mesmuumuz oldu. Elhamdilüllah sizler her ilimde kamilsiz ve ilm-i nücumda mahirsiz. Devlet-i Osmaniye’nin inkısarı malum ve manzur-ı der-i darsaadetinizdir ki Hoca Nasreddin Tusi zeycinde ve Şeyh Ahmet Buni ve Muhyiddin-i Arabi Şemsi maariflerinde ne güna kaydolmuş malum ve manzur ve mesmuunuz olmuştur ki padişahlara padişahdan gayrı bir kimse mukabele ve murazaya kadir olmaması ezhar min-eş-şemstir. İmdi Benim Azizim bu Muhabbet name vürudunda teveccüh edüp binean alel muhabbe bir hayalat-ı faside ve kelimat-ı na pesendide efvah-ı avamdan men edüp bu vilayetlerden ta Bağdat ve sairin de ne nev’a

muhabbetleri malum-ı şeriftir. Bu madde ki ibka-yı fitne ve fesadı zuhura gelür nelayık ki senin gibi bir cüd-ü mükerremden sudüre ola Kabul nasiyam bir maddeye mübaşeret ede. Bu mühinane seyret ki Zulfikar-ı Ali ne iş eder. Bu muhabbete binaen zebanı kelim rıkka cari edüp size irsal eyledik Vallah Billah tallah ki eğer yüz kere yüz bin sipahi üzerime teşrif eylese memnun olup özüm çevirmem. Bu kadar her ne layık ehl-i necata ve akl ü feraset üzere ise böylece amel buyurun. Benim muhibbi vefadarım biz kim olduğumuz bu mühürden malum edin. Baki vesselam men ittebalhüda

Name-i Abbas-ı Salis

Mührüs na mübarekinin

Harrere hu avni müluk süretidir

suretidir

Ve sahip kıran

Nigin-i saltanat ra keş-i

Abbas-ı Salis”

Günümüz Türkçesiyle:

“ ola ki hakirin durumunu sorarsanız peygamberlerin başı Muhammed Mustafa ve müminlerinin komutanı en aşağıdan daha aşağı köpeği, Allah’ın sırrını delilleriyle kutsadığı Şah Safi Ocağından İkinci Şah Abbas’ın oğlu, yeri cennet Süleyman Şah’ın oğlu, Şah Üçüncü Abbas’ım.

Azizim;

Bizim durumumuzu İskender gibi görkemli yüce padişahımızdan sor(!) Bu kadar günde korkusu yüzünden her ay yedi yüz kuruş? Aylık tayin edip, gah Midilli gah Limni Adası’nda oturmayı emir buyurmuştu. Şimdi süre tamamlandı. Dedem Hz. Ali (beni) o girdaptan kurtuluş sahillerine ulaştırdı. Her ne kadar (kader) kalemleri kararları yazmışsa gerçekleşmesi kaçınılmazdır.

Benim Azizim, Muhterem Ağa;

Bize gelen birkaç haberden sizin gibi akıl ve anlayış sahibi kimseleri öğrendik. Elhamdülillah sizler her ilimde olgunlaşmışsınız. Yıldız ilminde ustasınız. Osmanlı Devleti’nin yıkılması yüce anlayışınızla malûm olmuştur. Hoca Nasrettin’i Tusi, Şeyh Ahmet Bunî ve Mühiddini Arabi’nin anlayış ışıkları bilinmeyenlerin hepsini bize aydınlatmış ve bildirmiştir ki padişahlara padişahlardan başka hiç kimsenin karşılık vermemesi ve ilişkiye girmemesi açık bir gerçektir.

Şimdi benim azizim; bu sevgi mektubum eline ulaştığı zaman Bağdat’a kadar bütün fitne ve kötülükleri yok etmeli, sevgilerimizi halka duyurmalısın. Bu durumda fitne ve kötülüklerin ortaya çıkması mümkündür. Bu senin gücün karşısında önemli değildir. Ayrıca bir başka konuyu da burada dile getirmeliyim ki hainlere Hz. Ali’nin Zülfikar’ı cevap verecektir.

Aramızdaki sevgiye dayanarak size kalemimizin bütün gücüyle bu mektubu yazdık. Vallah, billah, tallah ki eğer üzerimize yüz kere yüz bin sipahi gelse memnun olurum ve geri durmam. Kurtuluşa lâayık olanlar, akıl ve anlayış sahipleri bizim gibi yapmalıdır.

Benim sevgili ve vefalı dostum, bizim kim olduğumuzu mührümüzden anlayın. Allah'ın selâmları üzerinize olsun.

Mülkün Sahibi

Mübarek Mührün suret

Mektubu yazan

Saltanatın Sahibi

III. Abbas

Şah Abbas-ı Salis"

Burada yazılanlardan açıkça anlaşıldığına göre yıldıznamelere ve geçmiş dönemlerdeki bilginlerin verdikleri bazı bilgilere dayanarak Osmanlı Devleti'nin yıkılma zamanının geldiğine inanan Abbas, bu ayaklanmada başarılı olacağını ummaktadır. Raşit Tarihi'nde kendisine iki yüz kuruş maaş bağlandığı belirtildiği hâlde kendisi bunun yedi yüz kuruş olduğunu söylemektedir. Aşağıda Raşid Tarihi'nin ilgili bölümünü aynen aldığımız zaman görülecektir ki, Abbas bu parayı az bulmuştur. Mamalıoğlu Ömer Bey'e aldığı parayı yüksek göstermesi ya bir okuma yanlışlığı veya Abbas'ın böyle göstermek istemesi sebep olmuş olmalıdır.

Dedemoğlu ile ilgili olarak Raşid Tarihi'nde verilen bilgi ise aynen aşağıdaki gibidir:

"Tuğyan Abbas Şaki ve Keyfiyet-i Helaki Vi"

Hala Şah-ı Aceb Hüseyin Şah'ın biraderi gümrahi olmak üzere iki sene mukaddem serhadd-i İran'dan dahil-i Eyalet-i Van olan Abbas nam hınas Van Valisi Vezir-i mükerrem Recep Paşa tarafından ahz u habs olunduktan sonra davası hareket-i sevdaya haml olunub "yabane söyler bu makule bir mecnun mader-i zade neye kadir olsa gerek" diyu azad itmegin ol havalide sakın revafızdan yirmi otuz kadar melainin tevabi namına kendüye tabi kılub Trabzon sefinelerinden birine süvar ü azim der-i Devlet-medar oldu. Kavak Kalesi'ne vusulü sem'i devlete isal ve divan hocalarından Sadi sıla-yı rahim için Van'a varması şahs-ı mezburun Van'a geldiği vakte müsadif olan Dürri Efendi vasıtıyla keyfiyet-i hali sual olundukta bu minval üzere takrir-i makal eylediği kendüsü mukaddimen Vali-i Memleket-i İran ve bundan akdem azimdir ki niran olan Şah Süleyman'ın veled-i ekberi ve halen Şah-ı Acem, Şah Hüseyin'in birader-i mihteri olub babaları üftade-i Hak-i helak oldukta kendü can-şin-i peder-i hüsrani garim olduktan sonra bazı uzema-yı niran-i İran biat ve istihlafından nükul ve istinkaf itmeleriyle bilahare mesnedinden tenzil verilen karındaşı Şah Hüseyin tebcil olunup bu takrip ile beyinlerinde niza ve husumet peyda olmakla birbirleriyle bi'd defaat ceng ü cidal ve harb u kıtal ittiklerinden sonra Şah Hüseyin kendüye galip olub bi'zzarure bu tarikle terk-i dar-ı diyar ve ianet ricasıyla Taraf-ı Devlet-i Osmaniye'ye firar etmiş ola didikte mezburun bu kelamı gereği gibi tefahhus ve hakikatine ittla kesb olunmadan tertip cezasına isti'cal olunmakta ta'ne-i a'dadan teberri ve hali meçhul iken tard u irca'ında taharri olunmak münasib görünüb netice-i haline tahsil-i yakın idinceye dek şimdilik Midilli Ceziresi'nde aram itmesi tasvip ve tahmin ve beher mah İzmir Gümrüğü malından ikişer yüz kuruş harçlık tayin olundu. Lakin mezbur Midilli'ye vardığı günden cezire-i mezkure ahalisine sui-muamele ve hakim u nazır ile münazaa ve mücadeleye başlayub "Ben Şah-ı İran'ım" deyu halka azim ta'addi ve giderek "Bu tayin olunan ulufe benim ne işimi görür." deyu der-i devlete na-berca tekalife tasaddi itmekle cezire ahalisi arz u mahzar birle cevrenden Dergâh-ı adl u dada tazallum itmeleriyle yeri tebdil ve Limni Ceziresi'ne nakl u tahvil olundu. Badehu bir tarikle cezire-i merkumeden firar idüb Bozok Sancağı'nda ekser sükkânında sui-itikad nümayan velakin hakikat-ı halleri mestur perdeketman olan bazı karye ahalisi ile ahd u ittihad ve az zaman içinde cem'i kesir ile ref-i liva-yı reft u

ilhad idüb bagi u huruc yolundan Mecidözü Kazası ve ayan-ı etraftan birkaç müt'ayn adamları helak ittikden gayrı "Ben Şah-ı Memalik-i İran'ım" gelüb zir-i liva-yı hurucuma iltica istinad idesiz deyu etraf u eknafe beyt:

Nekin saltanat-ra geşt-i varis

Şeh-i sa hub- kıran Abbas-ı Salis

Mührüyle kağıtlar irad ve Türkmen Beylerinden bir beyi Çorum Paşası nasb itmek murad idüp tahrik-i fitne ü fesat ittiği Asitan-ı Devlet- Aliye'ye arz u icalet tedariki görölmek zimmet-i ihtiyata farz olmagın üzerine nefir-i am tarikiyle Bozok Sancağı'nda sakın ayan u ahali ü ümera havali-i muin ve me'mul olub mezbur dahi yanına cem olan üç bin kadar zındık ile hazır u amade olup üzerine varıldıkta ceng ü harbe azim sebat u ikdam göstermiş iken lutf u hakla mukavemete kadir olamayup suret-i inhizam göründükte kasd-ı firar-ı karar-dade iken ele götürölüp kendinün ve hevadarlarının cezası tertib-i firar iden melain takip olundu. Ol havali ahalisinin muharebe-yi mezburede mevcut olan bazı mutemet aleyh adamlarından mezburun zuhurundan vakt u helakine gelince gune gun hayl sihr asarı müşahade olunup ekser-i nası ol takrib ile izlal ittiğinden maada üzerine hücum olunduğu gün beru tarafta azim berf ü baran ve ra'd u berk var iken mezburun tarafında bir katre yağmur görölmeyüb ve muhal cemiyetleri olan dağ sahrasında eşcarı değil anın hak-i haşakı pür asker-i bi-payan görölür iken kahr u tedmir olundukta ol halet mürtefi ve üzerlerinden eser-i berf ü baran mündefi olduğu istima' olundu. Filvaki şahs-ı mezbur böyle bir müfsid-i zal ve Bozok Sancağı mülahide ve zenadık ile malamal olub sefer-i hümayun vaktinde huruc u zuhuru bir azim fitneye müeddi olacağı zahir iken avn-ı Hakla sühulet üzere fitade-i hak-i hazelan ve cemiyet-i şer u fesadı vech-i asan üzere perakende ve perişan oldu." (Raşid Tarihi C.5,1287:38-41).

Günümüz Türkçesiyle:

"Şaki Abbas'ın Ayaklanması ve Yok edilmesi"

Hâlen İran şahı Hüseyin Şah'ın kardeşi olmak üzere iki sene önce İran sınırından Van Valiliğine gelen Abbas isimli zihin karıştırıcı, Van Valisi Recep Paşa tarafından tutuklanarak hapsedildikten sonra söylediklerinden: "Ne kadar olsa anadan mecnun olarak doğmuş bir sevdalı" denilerek serbest bırakılmış. O çevrede oturan Rafizilerden yirmi otuz kadar mel'unu kendisine bağlayarak Trabzon gemilerinden birine binerek İstanbul'a geldi. Kavak Kalesine vardığı devletçe işitildi. Divan hocalarından Sa'di'nin akraba ziyareti için Van'a varmasıyla, adı geçen şahsın Van'a geldiği zamana denk olan Dürri Efendi vasıtasıyla durumu soruldu: "Kendisi başlangıçta İran'da Vali ve bundan önce sultan olan Süleyman Şah'ın büyük oğlu ve hâlen İran Şah'ı şah Hüseyin'in kardeşidir. Babası toprağa karışıp yok olduktan sonra İran bilginlerinin ileri gelenleri onu babasının yerine şah seçmekten çekinmişler. Daha sonra bulunduğu makamı da düşünerek kardeşi şah Hüseyin'i tahta geçirmişler, böylece aralarında anlaşmazlık ve düşmanlık ortaya çıkmış. Birbirleriyle bir çok kere savaştıktan sonra, Şah Hüseyin kendisine galip gelmiş. Zorunlu olarak ülkesini terk etmek ricasında bulunmuş. Osmanlı Devleti tarafına kaçmış" olduğunu söyledi.

(Abbas)'ın bu cevabı gereği gibi araştırılıp gerçek olduğuna bakılmadan acele bir ceza düzenlenerek düşmanca zanları, tutum ve davranışları belirsizken durumun araştırılmasına, bu araştırmalardan sonuç alınıncaya kadar şimdilik Midilli Adası'nda oturmasına ve her ay İzmir

Gümrüğü malından ikişer yüz kuruş harçlık tayin olunmasına (karar verildi.) Ancak adı geçen Midilli'ye vardığı günden itibaren ada halkına kötü davranmış, yöneticilerle tartışmış “Ben İran Şahıyım.” diye halka baskı yapmış, giderek: “Bu tayin olunan para benim ne işimi görür.” diye devlet kapısına saygısızca sözler etmiştir. Ada halkı dilekçe ve şikâyetlerle adalet talep edince; Limni Adası'na gönderilmiştir. Daha sonra adı geçen adadan bir yolunu bularak kaçıp Bozok Sancağı'nda gerçek hâlleri kapalı kötü inançlı bazı köy ahalisi ile kısa zamanda anlaşarak çok sayıda insanı başına toplayıp mülkî idareyi tanımamaya başlamıştır. Yanındakilerle (isyan başlatarak) Mecidözü kazası ileri gelenleri ve çevresinden birkaç adamı öldürmekten başka, “Ben İran ülkesinin şahıyım. Gelip bayrağımın altına girin.” diye çevreye:

“İran Şahının varisi

Sahip kıran III. Abbas.”

mührüyle mühürlenmiş kağıtlar göndermiştir. Türkmen beylerinden Çorum Paşası tayin etmek istemiştir. Fitne ve kötülükleri tahrik ettiği Osmanlı Devleti'ne şikâyet edilmiş, acilen önlem alınması ve gerekli hazırlıkların yapılmasının şart olduğu belirtilmiştir. Adı geçen de yanına toplanan üç bin kadar zındık ile hazırlık yapmıştır. Üzerine varıldığı zaman savaşa kararlı ve hazırken Allah'ın izniyle direnememiş, yenilgiye uğradığını anlayınca kaçmaya niyetlenmişken yakalanmıştır. Kendisinin ve yandaşlarının cezası verilmiş, kaçanlar da takip edilmiştir. O çevre halkının savaş sırasında bulunan bazı güvenilir adamlardan öğrenildiğine göre adı geçenin (Abbas) ortaya çıktığı andan öldürülüşüne kadar geçen sürede günden güne bir çok sihir yaptığı gözlenmiştir. Çevresindekilerden çoğu o yoldan (sihirle) hareket ettikleri gibi üzerine hücum olunduğu gün bu tarafta büyük tipi ve yağmur; şimşek ve yıldırım varken (Abbas)'ın tarafında bir tek damla yağmur görülmemiş, toplandıkları dağın eteklerindeki ağaçlar değil, toprağındaki çalılar bile bütün asker dolu gibi görünmüştür. Yok edildikten sonra o durum kalkmış ve üzerlerindeki tipi ve yağmur durmuştur. Bununla birlikte adı geçenin böyle bir fitne çıkarıcı ve Bozok Sancağı Zındıkları ile iç içe olup (Osmanlı'nın) sefer vaktinde ortaya çıkarak isyan etmeleri büyük bir karışıklığa sebep olacağı açıkken Allah'ın izniyle huzur sağlandı. Kötülük ve fitne grubu dağıtıldı.”

Raşid Tarihi'nde sadece Türkmen Beylerinden bazıları denilmektedir. Ancak bu Türkmen Beylerinden özellikle Sungurlu Beyi olan Sungur Bey ve Mamalı Beyi Ömer Bey'in hem destek oldukları hem de Ömer Bey'in Abbas'ın topladığı askerlere komutanlık yaptığı bize kadar gelen sözlü gelenekten ve bazı belgelerden anlaşılmaktadır. Bu beylerin Abbas'a inanmasını sağlayan unsurlardan

biri kendisinin Erdebil Dergâhı'nın temsilcisi olması ve manevî gücünü taşımasıdır. İkincisi ise Raşid Tarihi'ndeki bilgilerden de anlaşıldığına göre kendisinde manevî bir takım güçlerin bulunduğu onları inandırmasıdır.

Raşid Tarihi'nde belirtilmemekle birlikte çatışmaların çok şiddetli olduğu, hatta mabeyn katibinin Abbas'a mektuplar yazarak bu davasından vazgeçmesi yolunda telkinlerde bulunması ve vaatlerine o itibar etmemiştir. Bu teklifler arasında bir ile Vali tayinin bile bulunduğu sözlü gelenekte dile getirilmektedir.

Osmanlı Devleti'nin Abbas'ın üzerine bu kadar kesin bir kararlılıkla gitmesinin temel sebepleri arasında Abbas'ın küçük kardeşi olan İran Şah'ı Hüseyin'in onun çalışmalarını yakından takip etmesi yatmaktadır. Erdebil Dergâhı'na bağlı olan İran ve Anadolu Türkmenlerinin Çorum dolaylarında örgütlenmelerinin İran için büyük sakıncalar yaratacağını düşünen Şah Hüseyin, İstanbul'u kardeşinin ortadan kaldırması için ustaca yönlendirmiştir.

Bu olay Çorumlu şairlerin üzerinde de büyük bir etki bırakmış, bir kısım şairler aleyhinde bir kısmı ise lehinde şiirler yazmışlardır. Bunlardan Çorumlu halk şairi Emir Dedemoğlu'nun, mehdi olabileceğini bile öne süren uzun bir şiirini aşağıya alıyoruz:

1-	2-
Ala gözlü şah Abbas'ım	Kamudan ayruksu boyu
Gazab etti dokuz hana	Arif ol mabudun tanı
Gaffan aslan babasıdır	Gözedüptür dokuz hanı
Çırpındı girdi meydana	Er konar er ocağına
3-	4-
Giriptir Aslan donuna	İmam soyunu soylaya
Alem hayrandır boyuna	Aşk deryasını boylaya
Şah iner emir suyuna	Yedi iklim feth eyleye
Elçi salar handan hana	Şahım geçe Hindistan'a
5-	6-
Hanlara elçisi vara	Hindistan kapusun aç
Divan kurup okuyara	Başlar kesip kanlar saça
Yezit yalvarı yalvarı	Yezit kavmi kaç

Hele řu şahı sultana	Vara çıka gün dođana
7	8-
Gün doğana yıkılalar	Er olup meydana girip
Yıkılmasa dağılalar	Seđirdeřr nöker naip
Kar kar olup bođulalar	Gün dođana bir han koyup
Anları sala tufana	şah'ın iner gün batana
9-	10
Evvel Bađdad'ı ala	şahım kerem kanıdır
Seg selime elçi vara	Yer içer canı yaridir
Rumlu  grh ola	şahımın elçisi varır
Birisi gelür imana	Selim oğlu Süleyman'a
11-	12-
şahımın elçisi vara	Yezit bu sözü ar eyleye
Haberin dođrusun vere	Bir olmaz haber eyleye
Ya çıksın o yüzü kara	Ordusuna car eyleye
Ya gelsin girsin meydana	At bezene er donuna
13-	14
Komanam yorgun avımı	ALİ Abbas bunun namı
Alem işidir avımı	Ona yardımcıdır Gani
Kırılson yezit kavimi	Alır Rum ile şam'ı
Bin leře bir karga kona	Hükmeder Frengistan'a
15-	16-
Başına alar almayı	Dev yakışmaz peri ilen
Gzedrler bu hamleyi	Syleřirler sser ilen

Şah alur yanıl elmayı Şahım yüz bin çeri ilen

Gaziler uğrasa kana Gelür alur İstanbul'u

17

18-

Ağır katı kanun çeker Seyyid dilini söyleye

Şah çağırıp naip nöker Aşk deryasını boylaya

İstanbul'a bir han diker Yedi iklim feth eyleye

Dahil olur kevn mekana Şahım gelür Hemedan'a

19-

20-

Hemedan'da kurur divan Yer yüzünde cümle varı

İşit imdi pir-i civan Adem işit bu haberi

Yeni baştan salar kıran Bu devir Mehdi zamanı

Ol yalancı Müslüman'a Şah secde kılar varıy(a)

21-

Gözlerim kan ile dola

Şahı seven gelsin yola

EMİR eydür bir gün ola

Baki baki fena fena.

Çorumlu Şairlerden Natiki'nin Abbas-ı Salis'in aleyhinde yazdığı bir şiirinde şu bölümler dikkat çekmektedir:

Acep Gayret-i diniye kıldı Hoş Hüseyin Paşa

Bu yolda can ü başı koydu din aşkına Hakk'a

Gazaya vakf-ı nefis etti yüzün dönmedi asla

Her taraftan askerler birikti başına Cem'a.

Çorum vermiştir Hak yolunu sayısız şehit

Abbas-ı Salis askeri Türkmenler dinsiz pelid

Kimisi dedi Hırvat'tır kimisi dedi Çingene

Değil bir dinde ol mel'un muhalif cümle edyana

Kimi kavi kimi Milli sanasın her biri akrep

Eline geçse bir mümin eziyetle ederler seb.

Ne sihirinden medet olup nabud ü napeyda,

Hasan Dede soyundan gelen Şeyh Şazeli bu konuda bize bazı notlar yazdırmıştı. Buna göre Abbas'ın yenilgisinden sonra sıkı bir takip başlamış ve özellikle Türkmen obaları bu takipte büyük acılara ve yağmalara sürüklenmiştir. Bu sırada verilen emirlerle öldürülecek kişiler için ölçü olarak, koltuk altlarında kıl gelişmemiş olanlar bırakılarak daha büyükleri öldürülmüştür.

Konar göçerlikten yerleşik hayata geçen ve Hasan Dede Dergâhı'na tımar hakkı ödeyen Oğuz boylarından gelen Türkmen köyleri de kendilerini, yapılan baskılar karşısında Sünnî olarak göstermek zorunda kalmışlardır. Çorum İli'nde Bayat, Sipsin, Çıkrık, Sarışeyh, Azizler, Bulmalı, Bekirler, Karacaviran, Yakuplu, Saraycık, Uluüyük, Nacak, Kumarı, Hacatal, Tokurcar, Riyazeti, Odagamlı, Sakinler, İldoğan, Öğütcük, Göbel, Ortakal, Kurişi, Yaylak, Cumhuriyetin ilanından sonra köy isimlerinde yapılan değişiklikler sebebiyle bu isimler değiştirilmiştir. (Koçak, 1990: 169) Hasan Dede'nin Tımar hakkı aldığı vergi defterinde, cilt 3: sayfa 81.; cilt 4.: sayfa 8,9,10 ve 11'de, bu köyler ve mükelleflerin babalarının adları ile verdikleri vergi çeşitleri ve miktarlarıyla yazılıdır.

Bu olaydan yaklaşık otuz yıl sonra Tokatlı bir aşık olan Derviş Edna'nın, kendisini Abbas-ı Salis'in oğlu olarak tanıtan bir başka kişinin ortaya çıktığını, onun da böyle bir ayaklanmaya giriştiğini ancak Türkmen topluluklarına büyük zarar verdiğini bildiren şiirine rastladık. Kaynaklarda Şair Edna'nın söylediği olayı doğrulayan başka herhangi bir bilgiye rastlayamadık:

1-

2-

Karabaş Şarı'ndan sancak kaldıran Üfürünce evrim evrim evirmiş

İlim hikmet deryasını dalduran Gelmiş Sivas kalesini çevirmiş

Bir çalışta yetmiş kafir öldüren Münkir yezitleri yere devirmiş

Şah Abbas oğlunun gücü geliyor Şah Abbas oğlunun gücü geliyor.

3-

Taslik(?) mümin gerek yüze bakacak

Münafığı şimşek gibi yakacak

Herek ovasına sancak dikecek

Şah Abbas oğlunun gücü geliyor

4-

Üfürünce arşı kürsü dolaşmış

Cebrail Mikail cara ulaşmış

Kasuruk beli kana bulaşmış

Şah Abbas oğlunun gücü geliyor.

5-

Dinlen imdi gerçeklerin sakını

Alur münafıkta komaz hakkını

Doksan bin er yükledi ya yükünü

Şah Abbas oğlunun gücü geliyor

6-

İnam edin aşıkların sözüne

Kemliksedim kendim kendi özüne

Mil çekilir minafığın gözüne

Şah Abbas oğlu nun gücü geliyor

7-

Hak yarattı amma yoksulu bayı

Bir mile indirecek güneşle ayı

Allah mahrum etme Derviş EDNA'yı

Şah Abbas oğlunun gücü geliyor

1-

Mail oldum güneşine ayına

Kismet verir yohsuluna bayına (1)

Lanet olsun Muaviye soyuna

Hak rahmet suyunu içirmez imiş

2-

Nefsine uyanlar bilmez livadan

Kalbi çürük pay alamaz tavadan

Yavru şahin olsa yatsa yuvada

Kızıl kanat verip uçurmaz imiş

3-

Yedi iklim dör köşeyi bekleyen

Gelip evliyanın Cem-in yoklayan

4-

Dünya cefasını geri ata gör

Sarraf isen cevherini sata gör

Münafıktır hakcasını saklayan Al bir ver bire yetmişe yete gör

Er erden lokmasın kaçırmazımış Kör körü köprüden geçirmez imiş

5-

Derviş Ednam inam eylen nefese

İbtida bu kelamı danıştı Musa

Yezid'e yüz yelen evliya ise

Ahırı iman ilen göçürmez imiş

(Ziya Gürel. Sayfa.161)

SONUÇ

Dedemoğlu veya gerçek kimliği ile III. Abbas'ın Çorum bölgesinde gerçekleştirdiği ayaklanma 18. yüzyılın başlarında Osmanlı Devleti'nin gücü de göz önünde bulundurulursa başarılı olması imkânsız bir ayaklanmadır. Zaten, kesin bir açıklık bulunmamasına rağmen mahallî güçlerin toplanması ile bastırılabilmiş bir ayaklanmadır. Ancak sonuçları İç Anadolu bölgesinde çok etkili olmuş ve özellikle Mamalı, Beydili, Çepni gibi oymakların büyük acılar çekmesine sebep olmuştur.

Ancak Dedemoğlu'nun şiirlerindeki söyleyiş gücü, Türkçe'yi kullanışındaki başarı onun halk edebiyatımızın önemli şairleri arasında yer almasını sağlamıştır. Türkçe'yi iç içe bütün anlam derinlikleri ile kullanarak yazdığı şiirlerindeki sanatlı söyleyiş de dönemindeki şairlerin çoğundan daha güçlü ve etkilidir. Dedemoğlu'nun gücünü Şeyh Safi Ocağı'nın manevî gücünden aldığı ve bu gücü kullanarak çevresinde bir çok insanı toplamış olduğu açıktır. Raşid Tarihi'nde Van'da yakalandığı zaman oradaki yöneticilerin onunla ilgili düşünceleri de ilginçtir. Abbas'ın başından bir sevdâ işi geçmiş kara sevdalı olarak değerlendirilmesi tutum ve davranışındaki sıra dışılığı göstermektedir. Aşağıya aldığımız Hasan Dede Dergâhı'nın ziyaretçi defterindeki şiirlerinden bazılarında "Abbas", Sahib-i Zaman", Mehdi ve düvaz imamlarındaki imalardan anlaşıldığına göre kendisinin Mehdi olma olasılığını da güçlendirmeye çalıştığını görüyoruz. Yukarıya aldığımız mektuplarındaki imzalarındaki "Sahib kıran" ibaresi de bu kanıyı güçlendirmektedir. Yine aşağıya aldığımız şiirlerinde Türkçe'yi kullanış gücü ve benzetmeleri, döneminde az rastlanan örnekler arasında bulunmaktadır. Dedemoğlu'nun şiirlerinde Eski Anadolu dönemi söyleyişlerine, kelimelerine rastlıyor olmamız onun muhtemelen Doğu Anadolu ve İran yöresindeki Türkmenler arasında yaşayan konuşulan Türkçeye hakimiyetinden kaynaklanmaktadır.

Yazımızın girişinde belirttiğimiz gibi bir çok yazar Dedemoğlu ile ilgili yeterli bilgi bulunmaması sebebiyle hakkında yanlışlığa düşerek, yanlış veya eksik bilgiler vermiştir. İsmine ve araştırmacı kişiliğine saygı gösterdiğimiz bir çok yazarımız gibi Atilla Özkırımlı, Vasfi Mahir Kocatürk gibi edebiyat tarihi ve antoloji yazarları da yanlışlığa düşmüşlerdir. Kocatürk'ün Dedemoğlu'ndan aldığını belirttiği "Akça kuğum sen mi geldin" mısraları ile başlayan ağıt da Dedemoğlu'na ait değildir. Kocatürk'ün ve Atilla Özkırımlı'nın Beydili Oymağının Rakka'ya sürgünü sırasında Dedemoğlu'nun da

burada bulunduğu iddiası ise tarihsel gerçeklerle çelişmektedir. Çünkü Beydili Oymağı'nın Rakka'ya sürgünü 1690 yılında değil 1746 yılındadır. Dedemoğlu'nun ayaklanması olayı ise 1725 yılına rastlamaktadır.

“Akça kuğum sen mi geldin” mısraı ile başlayan ağıda gelince Hasan Dede Dergâhı'ndan Şeyhi Budala Hüseyin Dede'ye aittir (Şapolya, 1967: 276): Ayrıca Yahya Benekay da Yaşayan Alevilik isimli kitabında “Şen Kuğu” redifli şiiri Budala Hüseyin Dedeye ait olarak göstermektedir. Bu durumda iki ayrı şiir bulunmaktadır Bunlardan birincisi “gör” redifli ikincisi ise “şen kuğu” rediflidir. Bizde Hasan Dede isimli kitabımızda aynı şiire yer verdik (Koçak, 1997: 178). İkinci şiiri de buraya alıyoruz:

Şol Denek dağının baharı yazı

Ötüşüp geliyor turnası kazı

Ne yaman ağlattı şu edna bizi

Biz'ağladır kendi güler şen kuğu

Konacağın yerde ekin bitirsin

Gideceğın belin karı sökulsün

Akça kuğum sen de akıl yüküsün

Irakka'ya giden beyler vardı mı?

Edna Beyim kimler konsun yurduna

Dayanılmaz ateşine virdine

Hasan Dede'm yardım eyle derdime

Irakka'ya giden beyler vardı mı

Budala'm da bu fermanı yazınca

Gaip erenleri atıyor kanca

Ayrılığı dersin ağıdan anca

Ayrılığa dayanamam ben kuğu

(Benekay, 1967:20-21)

Yahya Benekay'dan aldığımız ve onun da Hasan Dede'den derlediğı yukarıdaki şiir hemen anlaşılacağı gibi iki ayrı şiirin birleştirilmiş hâlidir. Birinci ve son dörtlük ayrı, Rakka'ya sürgünü anlatan ortadaki dörtlükler ise ayrı bir şiirden alınmadır.

DEDEMOĞLU'NUN NEFESLERİ

1-

Gönül sana bir nasihat eyleyim

Sakin mürvet kapısından ayırma

Hak Muhammet Ali virdin söyleyim

Birde bağlan ikilikte yorulma

2-

Hasan Hüseyin'dir imamlar merdi

Şehitler ulusu gaziler virdi

Zeynel Abidin'le Bakır da gördü

Anların gördüğü yoldan ayrılma

3-

Cafer'in ilminde Musa-i Kazım

Rıza yolunda bağlıdır özüm

Taki'ye Naki'ye ersin niyazım

Pirin nazarında dardan ayrılma

4-

Dün gün Askeri'ye eyle virdini

Bağlayıban kadim bekle yurdunu

Hak'tan gayrı kimse bilmez derdini

Sakin o hak bilmez diye darılma

-5-

Sahib zaman gelsin yarem bağlasın

Gülşen etsin gamlı gönlüm eğlesin

DEDEMOĞLU'N divana kayıt eylesin

Bunda sorul yarın anda sorulma

(Hasan Dede Dergâhı Ziyaret Defteri: Sayfa.81/33)

1-

Sabahın seherde durdum

Sığındım Şah-ı Merdan'a

Allah dedim yola girdim

Sığındım şah-ı Merdan'a

2

Ustazım Muhammed Ali

Sensin müminlerin eli

Ta Ezelden dedim beli

(Sığındım Şah-ı Merdan'a)

3-

Hasan Hüseyin'dir virdim

4-

İmam Cafer 'dendir aşıkım

Şah imam Zeynel'e erdim	Hayali anber-i müşküm
İmam Bakır'a yüz sürdüm	Musa'yı Rıza'ya düştüm
Sığındım Şah-ı Merdan'a	Sığındım Şah-ı Merdan'a

5-

6-

Taki Naki Askeri'den	DEDEMOĞLU mürvet aman
Ta elest'den beriden	Yoktur özümüzde güman
Batın kılıcın yürüden	Şah Mehdi-i sahib-zaman
Sığındım Şah-ı Merdan'a	Sığındım Şah-ı Merdan'a

(Hasan Dede Ziyaretçi Defteri Sayfa67/.98.)

NEFES

1-

2-

Sabahın seherinde uyandım	Yar güle güle gelince
Dostum gelir güle güle	Güller açılır gülünce
Çıkmış gelir otağından	Muhabbet gülün bulunca
Ak kolların sala sala	Görür oynar d'ola d'ola

3-

4-

Aşkın bendi boşanır	Er himmeti almayanın
İner türaba döşenir	Aşk gölüne dalmayanın
Rahmet kuşağın kuşanır	Müşterisin bulmayanın
Erden himmet ala ala	Bu gümandır kala kala

5-

6-

Hak müşterisin bulmalı	Hak ceminin niyazını
Özge pazarlık kılmalı	Ne hub ekmişler düzünü
Muratlar hasıl olmalı	Bir dahi görsem yüzünü

Hak cemine gele gele Çeşmim yaşın sile sile

7-

DEDEMOĞLU gam üstüne

Yarem gelir em üstüne

Dem ederler dem üstüne

Nur kadehler dola dola

HasanDede Dergâhı Ziyaretçi Defteri, Sayfa.58/150)

1-

NEFES

2-

Ne güzel yaratmış Hak teala Allah Şad olup gülünce güller açıldı

Hüsnün münevverdir gülden ziyade Zebanından lal ü gevher saçıldı

Cemalin şavkına doyulmaz ey can Hüsnün kitabından müşkül seçildi

Paresince zülfün telden ziyade Dişlerin dür lebin baldan ziyade

3-

4-

Kipriğin ok kaşın benzer kemane Kemalın bi nihayettir sorulmaz

Çeşmin cellat olmuş hamleder cane Bir lahza yüzün görmesem durulmaz

Ulusun misalin yoktur bir tane Her dem gelir yoklar gönül yorulmaz

Beylerin zer-i fil filden ziyade Uçan kuştan esen yelden ziyade

5-

DEDEMOĞLU aydur böyle bir asıl

Saçın sümbül kaddin selviden usul

Açup ak kolların lahmike lahm ol

Dolansın boynuma şaldan ziyade

(DÜVAZİMAMA)

NEFES

1-

Geldim gider oldum dar-ı fenadan

Edna gönlüm dört nesneden geçmedi

Biri didar biri cennet mahbubdan meyden Budur aşıkların erkanı hamdi

Gayrı kimselere sırrın açmadı

2-

Didarsız cenneti mahbubsuz meyi

Virselers neylerim sen edna diyi

Aşık badesin yad elinden içmedi

3-

Yar bade doldurup karşımdan gelse

Kaldırıp nikabın şaz olup gülse

Küşat meşrep ile hub nazar kılsa

Arifler bu lütfе baha biçmedi

4-

Ali Muhammed'dir Muhammed Ali

Hasan Hüseyin'dir bir dalın gülü

İmam Zeynel İmam Bakır'ın seli

Arkım bendim gayrı göle geçmedi

5-

İmam Cafer göründü ya gözüme

Kazım'ın pâyını sürsem yüzüme

Rıza'dan bir nur doğdu özüme

Gayrı sevda gönlüm evin açmadı

6-

Taki Naki imam Hasan Askeri

Mehdi müminlerin virdi ezberi

DEDEMOĞLU cümlesinin kemteri

Anın içün eri erden seçmedi

NEFES

1-

Allah Muhammed aşkına

Ya Ali sen gözle bizi

2-

Hasan Hüseyin kânısın

İmam Zeynel irfanısın

Sultansın gönlüm köşküne Biz günahkâr sen ganisin

Ya Ali sen gözle bizi Ya Ali sen gözle bizi

3-

4-

İmam bakır baş tacısın İmam Cafer Musa ırza

Lal ü gevher ilacısın Sıtkınan sığındık size

Dertlilere duacısın İmdat eylen yalınıza

Ya Ali sen gözle bizi Ya Ali sen gözle bizi

5-

6-

Taki Naki'nin havası Bende dedem sözüm hak

Askeri'nin muhibbusi Senin lütfi ihsanın çok

Sahib-zaman şah Abbasi Senden gayrı kimsemiz yok

Ya Ali sen gözle bizi Ya Ali sen gözle bizi

(Hasan Dede Dergâhı Ziyaretçi Defteri Sayfa.67/98)

NEFES

1-

2-

Hasretin ciğerim büryan eyledi Evel sen ahır sen geçmezem senden

Gözlerim yolları gel efendim gel Bunca muhabbetin çıkarmı candan

Kalktı gönül kuşu cevlan eyledi Kaltı göç eyledi kevnü mekandan

Gözlerim yolların gel efendim gel Gözlerim yolları gel efendim gel

3-

4-

Urum sufileri bildiğin şaştı Horasandan kalktı hint'i yarararak

Rakip ler çok oldu pek hadden aştı Kafirleri top top etti yarararak

Şimdi gayret Şahımerdana düştü Cümlesine usul nizam vererek

Gözlerim yolların gel efendim gel Gözlerim yolların gel efendim gel

5-

DEDEMOĞLU AllahAllah diyelim

Gel nefsanıyeti elden kovalım

Emir buyruk Hak tan biz neyliyelim

Gözlerim yolları gel efendim gel

(Hasan Demirhan'dan)

NEFES

1-

Muhammed Ali yi candan seversen

Varınca bir tel ver Pirime turnam

Hasan Hüseyin den imdat umarsan

Varınca bir tel ver Piri me turnam

2-

Ol imam Zeynelin gonca gülleri

Bakır kılavuzdur sürer yolları

Severim dostumun zülfün telleri

Varınca bir tel ver piri me turnam

3-

Cafer-i sadık ta Musa-i Kazim

İmam Rıza ya bağlıdır özüm

Emaneti sana ey ulu Azim

Varınca bir tel ver piri me turnam--Varınca bir tel ver piri me turnam

4-

İmam Taki de şah Ali Nağı Nağı(=Naki)

Hasan Ali Askeri çeşmim çırağı

Yerin göğün arşın kürsün direği

5-

Eğer turnam kerbela ya varırsan

Necef teki türbeyede uğrarsan

Şu anadoludan suval sorarsan

Healimi haber ver Ali ye turnam

6-

DEDEMOĞLU Hak tan tuttuk demanı

Küfür deryasında bulduk imanı

Seversen Mehdi ye sahib zamanı

Varınca bir tel ver piri me turnam

NEFES

1-

Bir dereye vardım suyu ses verir
Bir öğrenci hocasına ders verir
Şah Hüseyin'dir kerbelada yas verir
Ah senin dertlerin İmam Hüseyin

2-

Geyikler geldi de erler sağmadı
Ay güneş tutuldu gün de doğmadı
Rahmet ler kesildi yağmur yağmadı
Ah senin dertlerin imam Hüseyin

3-

Duyun imam Hüseyin'e n'ettiler
Kellesini top edip de attılar
Cübbeler giyip de horon teptiler
Ah senin dertlerin İmam Hüseyin

4-

Elin kesti bir Allah'ın zalimi
O da bildi nic'olacak halini
Ay tutuldu gün devşirdi nurunu
Şu senin dertlerin İmam Hüseyin

5-

Bir su vermediler ol adil hana
Yediler içtiler hem kana kana
Çok figan eyledi Şehriban ana
Şu senin dertlerin İmam Hüseyin

6-

Kesik başı orta yere koydular
Sevindiler oh Hüseyin dediler
Siyah saçın al kanlarla yudular
Şu senin dertlerin İmam Hüseyin

7-

DEDEMOĞLU bak Yezid'in kastine

Askerini çekmiş gelir üstüne

Böyle zülüm m'olur Ali nesline

Şu senin dertlerin İmam Hüseyin.

(Hasan Demirhan'ın defterinden)

NEFES

Gel gönöl okuyu virdi Hak Muhammed ya Ali

La feta illa Ali la Seyfe illa Zülfikar

Hüsn-ı Hulki Rıza ya sıtgiylen digil beli

La feta illa Ali la seyfe illa Zülfikar

ŞAH HÜSEYN-i kerbelasın imam Zeynel Abidin

Muhammed Bakır-ı Cafer ilmin okur ehl-i din

Evela bildim cümlesinden evel İmam erkanın

La feta illa Ali la seyfe illa Zülfikar

Musa Kazim Rıza'ya razı kıl kendi özün

Viridin olsun bu isimler arın peseng-i pastan özün

Her daim Dergâha eyle yöndemin kıl niyazın

La feta illa Ali la seyfe illa Zülfikar

Şah Taki'yi hem Naki'yi sev muhabbet nameden

Onları sevmez olursa serün defterhaneden

Aşkın nişanı budur Hak Muhammed Ali 'den

La feta illa Ali la Seyfe illa Zülfikar

DEDEMOĞLU yaradandan aşk eri olmak dile

Çağır candan inşallah ol sahib-zaman gele

On iki imamı sevenler Dergâha secde kıla

La feta illa Ali la Seyfe illa Zülfikar

(Hasan Dede Dergâhı Ziyaretçi Defteri sayfa: 16/31)

NEFES

1-

2-

Kimi bulur Mevlasını	Kimi doğmuş anasından
Tutar elde deman eyler	Kimi göçmüş hanesinden
Kimi bilmez acep neyler	Kimi almış danesinden
Ola dini güman eyler	Kimi sürüp saman eyler

3-

4-

Kimi nakıs kimi cahil	Kimi arif kimi aşık
Kimi akıl kimi kamil	Kimi maşuka ulaşık
Kimi cömert kimi bahil	Kimi candan bekler ışıık
Kendi özün yaman eyler	Güder ahdı aman eyler

5-

DEDEMOĞLU bekle yurdun

Zikreyle dilinde virdin

El tutuben ikrar verdin

Sana ikrar iman eyler

(Hasan Dede Dergâhı Ziyaretçi Defteri sayfa: 86/151)

NEFES

--1-

2

İntizarım ol gözleri mestime	Muhammed Ali'ye bağlıdır bendim
Nice bir ağlar gözlerim nice bir	Hasan Hüseyini sevdim inandım
Duramaz münafıklar düşer kastime	Beşe seli gibi taşım bulandım
Nice bir yollarım bağlar nice bir	Nice bir sellerim çağlar nice bir

3

4-

Zeynelin aşkına girmişim yola	Kazim Rıza'ya olmuşum bende
-------------------------------	-----------------------------

Muhammed Bakır'ın sevgisi ile	Taki'yi Naki'yi severim canda
Almış imam Cafer damgasın ile	Giden geri gelmez fani dünyada
Nice bir sinemi dağlar nice bir	Yad murat almadı sağlar nice bir

5-

Hasan Askeriden tuttum demanı

Bu kadarınca gönlümde şekki gümanı

DEDEMOĞLU Mehdi sahib zamanı .

Nice bir efendim bekler nice bir (1)

(Hasan Dede Dergâhı Ziyaretçi Defteri sayfa: 19/38)

NEFES

1-

Gine bad yelleri esti

Zülfün teline dokunu

Naşı gülistana bastı

Atalım batın okunu

2-

Her kim ki yolundan azdı

Evliya da ondan bezdi

Amennası yol nedir sızdı

Çevirin sofuya yakını

3-

Alem suret uğrusı oldu

Ötesinden haber aldı

Hemen yola hayf oldu

Gider kalmadı çekini

4-

Dilindedir hali yoktur

Hiç birinde eli yoktur

İkrarına beli yoktur

Süküt dutmaz dilini

5

DEDEMOĞLU buna ne itsin

Çekilip hançere gitsin

Doksan bin er yardım etsin

Şöyle zulmetten sakını

(Hasan Dede Dergâhı Ziyaretçi Defteri sayfa: 57/149)

NEFES

1-

Dergâha gelen erenler

Merhaba hoş geldiniz

Doğru seyahmı yolunuz

Merhaba hoş geldiniz

2-

Bu gün ben pirimi gördüm

Bahçesinde gülün derdim

Mir'ac-da Muhammed-i gördüm

Merhaba hoş geldiniz,

NAKARAT: Ya Ali senden medet

İsterim senden medet

Bir kul hak tan korkmazsa

Korkarım ondan medet

3-

Dedemo ğlu illeriniz

Hoşca kokar gülleriniz

Nerden gelir yollarınız

Merhaba hoş geldiniz

Ya Ali Senden medet

Nakarat: İsterim senden medet

Bir kul Hak tan kormuyor

Konkarım ondan medet

(Nefes Hasan Demirhan'dan alınmıştır)

NEFES

1-

Erenler meydanı kurulu yaydır

Her kemankeş çekip doldurabilmez

Arifler yüz sürer ol hak-i paydür

Serseriler özün öldürebilmez

2-

Serseri gezmeden ısı kılınmaz

Candan geçmeyince canan bulunmaz

Eyyamsız deryaya gemi salınmaz

Değme reis menzil aldırabilmez

3-

Aşıklar aşkilen didar gözetir

Maşukun cemali gülden tazedir

Hırsa nefse cefa kılmak gazadır

İnciler nefsinin öldürabilmez

4-

Arif olmayanlar özün yuyamaz

Devr-i zaman gelir geçer doyamaz

Malından vermeyen cana kıyamaz

Boş gider hurcunu doldurubilmez

5-

DEDEMOĞLU kendi halin göre gör

Ol gerçek erlere yüzün süre gör

İradet kimyadür muhkem dura gör

Kimse ömrün baki kaldırabilmez

(Hasan Dede Dergâhı Ziyaretçi Defteri sayfa: 20/39)

DUVAZİMAM

Medet hey Allah ım medet

Gel derdime derman eyle

Yetiş ya Muhammed Ali

Gel derdime derman eyle

İmam Bakır ın katına

Hasan Hüseyin Aşkına

Sen yardım eyle düşküne

İmam Zeynelin aşkına

Gel derdime derman eyle

Şah Taki ve ba Naki

Cafer in ilme zatına	İmam Hasanül Askari
Musa Kazim hürmetine	Af eyle günahkerleri
Gel derdime derman eyle	Gel derdime derman eyle
Gel Haktan dileğin dile	
Mehdi sahib zaman gele	
DEDEMOĞLU secde kıla	
Gel derdime derman eyle	

Dedemoğlu'nun Yüzname isimli şiirinden bazı bölümleri onun şiirlerinin sanat gücünü göstermek için bir kere daha yayımlamayı uygun gördük. Şiirde sözcüklerin cinaslı ve içiçe kullanılışı, benzetmeler ve mecazların doğallığı ve gücü hemen dikkat çekmektedir.

1- Y Ü Z N A M E D E N	2-
DEDEMOĞLU az oku	Dedemoğlu Yasin'den
Aç kitabı düz oku	Elif de çıkar Yasin'den
Alana bir harf yeter	Bülbül ü kafese korlar
Almayana yüz oku	Dilinin belasından
3-	4-
DEDEMOĞLU azda var	DEDEMOĞLU çimenden
Elli de var yüzde var	Su çıkar şu çimenden
Öpülecek elde var	Pirim günahım geçse = ((görgü için meydanda))
Tükürecek yüz de var	Kim sorar suçu benden=
5-	6-
Dedemoğlu nesi var	Dedemoğlu nesi var
Nesi var neresi var	Nesi var neresi var
Biri magrip bir maşrıka	Allah'la diz dize otursa

Su sızmaz arası var

Bin yıllık arası var

7-

8-

Dedemoğlu incidir

Dedem oğlu kar yağar

Lal ve gevher incidir

Kar yağar karga yalar

Cahiller bir iş yapar

Allah'ım bu nasıl iş

Nihayet can incidir

Şekeri karga yalar (1)

11-

12-

Dedemoğlu incidir

Dedemoğlu yoluna

Lal gevher incidir

Yol içinde yoluna

Arif ler bir iş yapar

Yol içinde olmayan

Ne incir ne incidir

Bir gün ola yoluna

13-

14-

Dedemoğlu yol vardır

Dedemoğlu meydanda

Yol içinde yol vardır

DEM sürarler meydanda

Düşkün olan kişide

Bu meydana gelenin

Elbette bir halvardır

Küllü varı meydanda

15-

16-

Dedemoğlu meydana

Dedemoğlu hana var

Mey getirün meydana

Mey getir meydana var

Meydana mey getürmeyen

İçüpte esürmeyen

Layık mudur meydana

Ne bilür mey de nevar

17-

18-

Dedemoğlu az söyle

Dedemoğlu yarinden

Bişir sözün öz söyle

Er dönermi darından

Şu meydanda yol Hakka	Yar ile yar olanlar
Elverecek söz söyle	Geçmek gerek varından
19-	20-
Dedemoğlu yar bilür	Dedemoğlu er gerek
Yar kıymetin yar bilür	Bir vefalı yar gerek
Hakka yakın olanın	Er kıymetin bilmeğe
Kıymetini er bilür	Yine kamil er gerek
21-	22-
Dedem oğlu dem gelür	Dedemoğlu yaz gelür
Dem içinde dem gelür	Kakıldaşır kaz gelül
Dem olmayan meydanın	Erenler dem irince
Encamında gam gelir	Al baharlı yaz gelür
23-	24-
Dedemoğlu yar gelse	Dedemoğlu yar gelse
Alem dolu yar gelse	Hüda-m müesser kılsa
Canı teslim kılarken	Canım tenden göçünce
Üzerime yar gelse	Namazımı yar kılsa
25-	26-
Dedemoğlu ceme var	Dedemoğlu bu hane
Cem içinde ceme var	Kalmadı Süleyman-a
Günahlar yarlıganır	Mürvet ile varınca
Düştün ise cem-e var	Anda bakılmaz kana

27-	28-
Dedemoğlu kemali	Dedemoğlu gelenin
İsterim Hak cemali	Hakka secde kılanın
Kemal kesbetmeyenler	Abdesti muhkem gerek
Görürmü Hak cemali	Hak cemine gelenin
29	30-
Dedemoğlu gönüle	Dedemoğlu su akar
Sakın değme gönüle	Daim didara bakar
O gönül Hak makamı	Hatır yıkanlar hakkın
Sakın değme gönüle	Evin miracın yıkar
31-	32-
Dedemoğlu derdim v ar	Dedemoğlu Dost olmaz
Yüreğimde urdum var	İçiyibte mest olmaz
Bin dermana vermezem	Dost gaybetine dosttur
Bir kıymetli derdim var	Yüze gülen dost olmaz
33-	34-
Dedemoğlu kamil ol	Dedem oğlu Ali den
Kemal ehli kamil ol	Gerçek dönmez beli den
Ülemayım der isen	Üç isim bir manadır
İlminle amil ol	Ayrılmayız Ali den
35-	36-
Dedem oğlu der Ali	Dedem oğlu gelenler
Evel ahır bir Ali	Hakka secde gılanlar
Benim gibi varmola	Ebep erkan gözlesin

Hem günahkar hem deli Hak cemine gelenler

37-

38-

Dedemoğlu daş değse

Dedemoğlu fark eyle

Bağrımıza daş değse

Mizan eyle fark eyle

Kazancımdan bilürüm

Kadim islam dinidir

Ayağıma daş değse

Mizan eyle fark eyle.

Kaynakça:

Başgöz, İlhan, Prof. Dr. İzahlı Türk Halk Edebiyatı Antolojisi, Ararat Yayınevi, İstanbul, 1968.

Benekay, Yahya, Kızılbaşlar Arasında Yaşayan Alevilik, Varlık Yayınevi, İstanbul, 1967

Ercan, Abdullah, 14. Yüzyıldan Günümüze Çorumlu Şairler, ÇEKVA Yayınları, İstanbul, 1998.

Ergun, Saadettin Nüzhet, Bektaşî Şairleri, Maarif Vekaleti Yayınları, Ankara, 1930.

Gölpınarlı, Abdülbaki, Alevi Bektaşî Nefesleri, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1963.

Gürel, Ziya, Hak Aşıklarından Deyişler, Olgaç Matbaası, Ankara, 1980.

Gürel, Ziya, Hak Aşıklarından Aşık ve Dedemoğlu, Olgaç Matbaası, Ankara, 1980.

Koca, Turgut, Bektaşî Alevi Şairleri ve Nefesleri, İstanbul Maarif Kitaphanesi ve Matbaası. 1990.

Kocatürk, Vasfi Mahir, Saz Şiiri Antolojisi, Ankara, 1963.

Koçak, Yunus, Hasan Dede Hayatı ve Öğretisi, Pelin Ofset, Ankara, 1997.

Hasan Dede Dergâhı Ziyaret Defterleri, El yazması cönk tarzı ciltlenmiş olan defterlerin orijinal sayfa numaraları ve tarafımızdan düzenlenmiş sayfa numaraları birlikte gösterilmiştir. Belgeler Yunus Koçak Özel Kütüphanesindedir.

Hasan Demirhan tarafından tutulan Şiir Defterinden alınan şiirler de Yunus Koçak Özel arşivinde bulunmaktadır.

Özkırımlı, Atilla, Alevilik-Bektaşilik ve Edebiyatı, Cem Yayınevin İstanbul, 1985.

Öztelli, Cahit, Türk Folklor Araştırmaları Dergisi, Sayı: 73. Ankara, 1955.

Raşit Efendi, Raşid Tarihi, C. 5. Matbaa-yı Amire, İstanbul, 1282.

Sevengil, Refik Ahmet, Yüz Yıllar Boyunca Halk Şairleri, Atlas Yayınevi, İstanbul, 1965.

Veliiyüddin Şadan, Dr., İlel-i Sükut-ı Şah-ı Sultan Hüseyin, (Historie de la
Derniere Revolution de Perse'den çeviri. Tahran 1364 (Şemsi)

Yazıcı, Tahsin Prof. Dr. Safeviler, İslâm Ansiklopedisi, c.10. MEB Yayınları Ankara, 2001.